

УДК 343.98

Я.А. СОКОЛОВА, канд. юрид. наук, Національна академія прокуратури України

ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕВИПЛАТОЮ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

***Ключові слова:** не виплата заробітної плати, розслідування злочинів, проведення допиту, тактика допиту, підозрюваний*

На сучасному етапі розвитку України як правової держави накопичилося чимало проблем, серед яких – несвоєчасна виплата заробітної плати. Заборгованість по заробітній платі призводить до негативних економічних наслідків і посилення соціальної напруги в суспільстві. Саме тому питання своєчасної виплати заробітної плати, стипендій, пенсій та інших встановлених законом виплат були й залишаються предметом особливої уваги.

Забезпечення належного захисту конституційних прав громадян на працю та її оплату, якісне проведення досудового розслідування вимагають від співробітників правоохоронних органів оволодіння специфікою діяльності на цих напрямках, наявності теоретичного і практичного досвіду, вміння користуватися законодавчими та нормативними актами.

Слід зазначити, що дослідженню питань проведення допиту приділяли увагу В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.С. Комарков, В.О. Коновалова, М.І. Порубов, В.Ю. Шепітько та ін. Незважаючи на значний внесок вказаних вчених, залишаються не висвітленими питання проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з не виплатою заробітної плати.

Актуальність теми даного дослідження обумовлена тим, що у теорії криміналістики

не достатньо розроблені положення, які стосуються тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з не виплатою заробітної плати, що є важливим для подальших наукових розробок та їх використання в слідчій практиці. На даний час слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними узагальненнями і науково обґрунтованими рекомендаціями, що значно ускладнює вирішення багатьох практичних проблем розслідування. З огляду на це метою статті є визначення окремих особливостей тактики проведення допиту підозрюваного під час розслідування зазначеного виду злочинів. Її новизна полягає в розгляді тактичних особливостей допиту різних категорій підозрюваних, визначенні кола обставин та пропозиції переліку питань, які необхідно з'ясувати при допиті підозрюваних під час розслідування злочинів, пов'язаних з не виплатою заробітної плати.

Ефективність розслідування зазначеної категорії значною мірою залежить від своєчасного проведення слідчих (розшукових) дій. Однією з першочергових та інформативних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні зазначеного виду злочинів є допит. Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у певному кримінальному провадженні. Допит є найбільш поширеним способом отримання доказів. Водночас допит – це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. Мета допиту полягає в отриманні повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань [1, с.104], які відповідно до ст.84 Кримінального процесуального кодексу

су (далі – КПК) України є процесуальним джерелом доказів. Особливість цієї слідчої (розшукової) дії полягає, насамперед, у предметі допиту, колі осіб, які можуть бути підозрюваними, у способах їх виявлення, послідовності проведення допиту [2, с.9–10]. Предметом допиту є коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту, це можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. До їх числа належать обставини, пов'язані з самою подією злочину (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками тощо). Предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, яку інформацію він може мати у своєму розпорядженні [3, с.53]. У кримінальних провадженнях зазначеної категорії предмет допиту складають обставини, пов'язані із з'ясуванням наступних питань: мала місце одноразова чи систематична невивплата заробітної плати; форма вини; встановлення характеру злочинної діяльності кожної з причетних до вчинення злочину осіб; встановлення мотивів злочинних дій; способи маскування злочинної діяльності тощо.

Вивчення практики розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати, свідчить, що чимало слідчих не можуть правильно визначити коло обставин, що входять в предмет допиту та тактично правильно його організувати. Особливо це стосується тих, хто не має достатнього практичного досвіду слідчої роботи, недосконало володіє основами законодавства, передусім, щодо нормативів порядку нарахувань та виплати заробітної плати (інших установлених законодавством виплат) [4, с.200–201].

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством (статті 133, 135–137 КПК України) слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у

встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Необхідно пам'ятати про забезпечення виконання вимог ст.87 КПК України і не допустити, щоб у кримінальному провадженні особи, яким повідомлено про підозру, були раніше допитані як свідки, тому що це тягне за собою недопустимість доказів відповідно до п.6 ст.87 КПК України

Відповідно до ст.224 КПК України допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. Відповідно до ст.42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Права та обов'язки підозрюваного визначено у ст.42 КПК України. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви (ч.4 ст.224 КПК України).

Допит підозрюваного під час розслідування зазначеного виду злочинів дає змогу не тільки отримати комплекс інформації про діяльність суб'єкта господарювання, з'ясувати роль кожного із співучасників, а також визначити подальші напрямки розслідування, виявити, уточнити окремі обставини, які не досліджувались слідчим у ході досудового розслідування. До цієї слідчої (розшукової) дії необхідно ретельно підготуватись на підставі аналізу всього комплексу раніше отриманої інформації. Підготовка до допиту підозрюваного включає вивчення матеріалів кримінального провадження (предметна систематизація матеріалів про факти, події, особу; виявлення суперечностей і прогалин у досліджуваних матеріалах; одержання контрольних відомо-

стей, які можна використовувати на допиті), збирання відомостей про особу допитуваного, вивчення спеціальних питань тощо [1, с.108–109]. Слід мати на увазі, що поспішність та поверховість у підготовці не сприяє отриманню позитивного результату. Необхідно врахувати, що підозрюваний у даній категорії кримінальних проваджень може мати відповідний рівень освіти, значний досвід роботи, володіти знаннями в галузі економіки та юриспруденції.

Саме тому слідчому необхідно перед проведенням допиту проаналізувати зібрані матеріали та наявну інформацію, отримати відповідні консультації у спеціалістів з документообігу, з бухгалтерського обліку та звітності та інших, які допоможуть розібратися у структурі, строках та порядку нарахування і виплати заробітної плати, що, в свою чергу, допоможе правильно визначити предмет допиту. Виправдано запросити такого спеціаліста взяти участь і в самій слідчій (розшуковій) дії [4, с.202].

Під час допиту підозрюваних необхідно з'ясувати наступні питання:

- 1) фінансовий стан підприємства, установи, організації;
- 2) порядок організації обліку і звітності на підприємстві;
- 3) хто займався веденням фінансово-бухгалтерської документації;
- 4) хто проводив нарахування та виплату заробітної плати;
- 5) хто та які вказівки давав з приводу нарахування та виплати заробітної плати;
- 6) яким чином на підприємстві, установі, організації виконуються функції контролю за додержанням законодавства про оплату праці;
- 7) яка сума заборгованості, період її утворення;
- 8) причини, за яких утворилась заборгованість із заробітної плати;
- 9) обсяг виробництва та реалізації продукції, надання послуг, виконання робіт, одержання прибутку;

10) розмір коштів, що надходили на розрахунковий рахунок підприємства у період утворення заборгованості, та яким чином вони використані;

11) яким чином планувалось погасити заборгованість із заробітної плати;

12) кількість осіб, яким не виплачено заробітну плату;

13) яким чином виконуються вимоги закону щодо встановлення та дотримання строків виплати заробітної плати, проведення компенсації втрати доходів працівниками у зв'язку з порушенням строків її виплати;

13) чи виконуються вимоги закону щодо своєчасного проведення індексації заробітної плати.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

Залежно від ситуації, що склалася, спосіб вчинення і приховування злочину під час досудового розслідування може виникнути необхідність у допиті керівників підприємств, установи, організації чи громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності, головного бухгалтера. Під час допиту зазначених осіб необхідно звернути увагу на їх роль у нарахуванні та виплаті заробітної плати, посаду та відповідні посадові обов'язки; час, з якої особа займає цю посаду; відомі їй обставини, що стосуються утворення заборгованості з виплати заробітної плати та причин її утворення; заходів, що вживалися для погашення заборгованості та ін. [4, с.203, 205].

Допит службових осіб з приводу їх службового становища, виконуваних функцій, окремих операцій, порушення інструкцій і наказів, причин та характеру бездіяльності, безгосподарності, мотивів поведінки повинен бути вичерпним, детальним і конкретним, з посиланнями на певні документи, накази, обставини, дати, цифри тощо. У цих показаннях повинні бути наведені всі аргу-

менти службових осіб, посилення на конкретні причини невиконання ними норм чинного законодавства, їх неналежної діяльності або бездіяльності. Це дасть слідчому широку та всебічну інформацію про розслідувані події [5, с.32–33].

Під час проведення допитів може виникнути ситуація, коли допитувані особи дали суперечливі показання стосовно одних і тих самих обставин. У таких випадках згідно з вимогами ст.224 КПК України слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту. Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

Найбільш складними з одночасних допитів є ті, які проводяться між керівником юридичної особи та співучасниками злочинної діяльності. Слід пам'ятати, що проведення одночасних допитів має свою специфіку, пов'язану з підвищеним рівнем тактичного ризику, тобто з можливістю настання негативного результату чи негативних наслідків при проведенні слідчої (розшукової) дії. Однак не будь-яке усунення суперечностей бажане з погляду встановлення істини у кримінальному провадженні. Мету одночасних допитів можна вважати досягнутою тільки в тому разі, якщо суперечності усунуті на підставі показань, що відображають справжній стан справ. При цьому необхідно мати на увазі і можливі

негативні результати цього допиту, коли один з учасників, що раніше давав правдиві показання, змінює свої показання на неправдиві або навмисно, або під впливом іншого учасника [6, с.157; 7, с.124–125].

Проведення одночасних допитів передбачає застосування тактичних прийомів, що справляють психологічний вплив на їх учасників: використання чинника раптовості, тимчасове маскування їх мети, створення в несумлінного учасника перебільшеного уявлення про обсяг і значення зібраних у кримінальному провадженні доказів.

Беручи до уваги те, що одночасний допит психологічно, організаційно й тактично є складною слідчою (розшуковою) дією, яка часто пов'язана з вирішенням конфліктних ситуацій, ризиком розголошення відомостей, які є таємницею слідства, до неї необхідно готуватись належним чином, забезпечувати необхідними засобами звуко- та відеозапису, іншими способами фіксації інформації та запобігання можливим деструктивним акціям з боку допитуваних, іншим небажаним наслідкам.

Під час проведення допиту доцільно застосовувати фотозйомку, аудіо- та/або відеозапис. Відповідно до ст.104 КПК України, якщо допит фіксується за допомогою технічних засобів, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Маючи на увазі можливість зміни показань підозрюваною особою, рекомендується при проведенні допитів застосовувати аудіо- та/або відеозапис.

Як зазначалося вище, допит є однією із найпоширеніших та найскладніших слідчих (розшукових) дій. Тому для отримання об'єктивної інформації від допитуваного, необхідно володіти тактичними прийомами допиту, які слід застосовувати залежно від ситуації, яка виникне під час допиту. Ре-

зультативність допиту залежить від того, наскільки уміло слідчий використовує тактичні прийоми, що впливатиме на якість отриманої від допитуваного інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.
2. Васильев А. Н. Тактика допроса при расследовании преступлений / А. Н. Васильев, Л. М. Карнеева. – М. : Юрид. лит., 1970. – 208 с.
3. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого / В. Ю. Шепітько. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2001, 208 с. – (Бібліотека слідчого).

4. Фігурський В. М. Особливості допиту свідків під час розслідування злочинів, передбачених ст.175 КК України / В. М. Фігурський // Митна справа. – 2011. – № 5 (77). – Ч. 2. – С. 200–206.

5. Методичні рекомендації щодо особливостей правозахисної діяльності з питань захисту прав громадян на працю та її оплату, а також дослідних перевірок, досудового слідства та підтримання державного обвинувачення у кримінальних справах про невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. – К. : Прокуратура м. Києва, 2011. – 63 с.

6. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 342 с.

7. Белкин Р. С. Тактика следственных действий / Р. С. Белкин, Е. М. Лившиц. – М. : Новый Юрист, 1997. – 176 с.

Соколова Я. А. Проведення допиту підозрюваного під час розслідування злочинів, пов'язаних з невыплатою заробітної плати / Я. А. Соколова // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 523–527 [Електронний ресурс].

Розглянуто проблемні питання проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з невыплатою заробітної плати. Визначено категорії осіб, яких необхідно допитати. Запропоновано коло обставин, які необхідно з'ясувати у різних категорій підозрюваних. Розглянуто тактичні особливості проведення допиту підозрюваних. Визначено орієнтовний перелік питань, які необхідно з'ясувати під час допиту.

***

Соколова Я.А. Проведение допроса подозреваемого при расследовании преступлений, связанных с невыплатой заработной платы

Рассмотрены проблемные вопросы проведения допроса при расследовании преступлений, связанных с невыплатой заработной платы. Определены категории лиц, которых необходимо допросить. Предложен круг обстоятельств, которые необходимо выяснить у разных категорий подозреваемых. Рассмотрены тактические особенности допроса подозреваемых. Определен ориентировочный перечень вопросов, которые необходимо выяснить при допросе.

***

Sokolova Y.A. The Interrogation of Suspect during the Investigation of Crimes Connected to Nonpayment of Salary

The problem questions of interrogation during the investigation of non-payment of salary are considered in the article. The author defines the categories of persons who should be interrogated. The ranges of circumstances that need to find out from the various categories of suspects are proposed. The interrogation tactics is considered as well. The lists of questions that need to find out during an interrogation are determined.